

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0254

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT QUADRAGESIMUM XLVI. HOOFDSTUK.
S E X T U M.*Arbor Radulifera. Caju Baroedan.**De Rasp-Boom.*

HÆc alta est arbor, truncum gerens rectum, glabro cortice obductum, ejus folia bina sibi sunt obposita, brevissimis petiolis infidentia, tres, quatuorque pollices longa, binos lata, glabra, & integra, nec nervus magnus directe per medium transit.

Flores longis & amplis dependent ex racemis uti Mangæ, odorati itidem. Fructus semi-perfectum refert Cucumerem, quinque & sex pollices longus, in quinque cellulas divisus, unde & pentagonus est, externe autem punctulis notatus est instar Durionis, multo autem brevioribus nec pungentibus, interne rubet, ac pauca medulla repletus est, sique dehiscat, quævis ex quinque partibus quatuor septis seu pelliculis per longitudinem distincta est, quorum bina exteriora fortissima sunt septa, uti in vetustis Durionibus, quæ putamini extremo adnectuntur, bina vero interiora molles sunt pelliculæ, quarum quævis composita est ex tribus magnis & planis squamis laxè sibi adcumbentibus, quæ semina videntur esse. Quævis enim squama intus continet molle & viscosum officulum instar seminis Melonis, quod in bina foliola divisibile est, quæ in medio umbilico sibi adhærent, Durionis fetorem spirant hi fructus.

In medio autem binorum mollium septorum alius nucleus locatus est, digitum longus & latus, formam gerens semi-perfectæ lunæ, vel instar quorundam incurvorum pectinum, in interna parte acutus & tenuis, juxta dorsum crassus & rotundus. Sub externo tenui cortice friabilis reconditur substantia instar Suberis humidi, seu uti his in regionibus instar *Gabbe Gabbe*, quæ nullum Durionis odorem habet, & pallide fusca est externe.

Totus fructus facile in quinque dehiscit partes diu sibi invicem adhærentes, interna autem substantia facile prolabitur, restantibus quinque quasi cymbis.

Decembri floret, sique fructus maturescant, in arbore ingentes conspiciuntur Eruçæ, seu pilosi vermes, digitum circiter crassi, coloris flavi, qui folia & fructus depascuntur, ita ut arbor sit nuda, & hisce vermibus quasi tecta; Ejus lignum ad tigna adhibetur, nec facile coffos generat.

Nomen. Latine *Arbor Radulifera*. Malaice *Caju Baroedan*, juxta Hitoense, & Amboinense, quod radulæ arborem denotat, quum quævis quinque partium fructus radulam ferat, ejusque loco aliquando usurpetur. In Loehoea *Safacke Seby*, quod Malaice *Baroedan Alea*, seu Zingiberis radulam denotat. Ejus eruca specialiter vocatur *Ulit Alut*, h. e. facci vermis ab ejus forma rotunda.

Locus. Hæc est arbor raro obvia, potissimum vero in Hitoes ora invenitur, ipsique obposita parva Cerama.

Ufus. Vetustorum truncorum lignum palis inservit & tignis: Ex spinosis fructus partibus radulæ formantur, quibus cunctæ molles radices, uti Zingiberis, Curcumæ, similibusque conminuuntur, natura enim hisce stupidis hominibus quam maxime favet, subpeditando plurima instrumenta, quæ quotidianum ad usum ipsis sunt necessaria, nec tamen fabricare norunt: Quum vero hæc arbor adeo rara sit, hinc natura illis aliam quoque concessit rapsulam, quæ dendritis est in mari ubique obvia, quæ alio in loco inter marina a nobis descripta est sub nomine *Fungi Saxei*.

Pinguis porro vermis seu Eruca Amboinensibus in deliciis est, quem deglubiunt, ejusque intestina abjiciunt, ac verruculo perforant, atque tali modo tostum edunt, instar butyri enim pinguis est, hic vero cibus adeo nauseosus est, ut nemo ipsum desideraret, nisi qui ipsi sit adsuetus: Hoc autem malum quoque patitur quotannis *Cananga frugifera*, ejus vero Eruçæ horrendæ sunt, ac pilis hirtæ, ex nigro & luteo maculatæ, nec edules; ita ut licet *Radulifera* nullum alium præberet usum, hic tamen locum mereretur, quum singulare subpetat exemplum Eruçæ edulis.

*Tabula Centesima Vigesima Nona*Ramum exhibet *Radulifera* fructibus onustæ.

CAPUT

DIt is een boogen boom, met een regten stam, en effene schorse, de bladeren staan twee en twee tegens malkander, op zeer korte steelen, drie en vier duimen lank, twee dito breed, effen, en glad, de groote ribben gaan niet regt door de midden.

Het bloeizel bangt aan lange en wyde troffen, gelyk aan de Mangas, ook wat riekende. De vrucht is als een half volwasse Comommer, vyf en zes duymen lank, in vyf ladekens verdeelt, en dierhalven ook vyfhoekig, van buiten isze met punctjes bezet, gelyk een Doericon, dog veel korter, en niet stekende, van binnen rood, met eenig merg gevult, en alsze open bersten, zo ziet men ieder van de vyf deelen met vier scheyds mueren of velletjes, in de lengte afgedeelt, waar van de twee buitenste styve wanden zyn, gelyk aan de oude Doerioenen, en aan de buitenste schaal vast, de twee binnenste zyn weeke velletjes, ieder gemaakt van drie groote en platte schubben los tegens malkander aanleggende, waarin schynt dat de zaad-kragt steekt, want ieder schubbe heeft van binnen een weeke kleverige korrel, als Meloen-zaad, die zig in twee blaadjes laat verdeelen, in de midden met een naveltje aan malkander hangende, en hebben den reuk van Doerioens.

In de midden tusschen de twee weeke scheyd-wellekens legt nog een korrel, een vinger lank, en een breed, in de gedaante van een staande halve Maan, of van zommige kromme Canmetjes, aan de binnen zyde scherp, en dun, langs de rugge dik, en rond. Onder de buytenste dunne schorse of korst, legt een brokkelige substantie, als natte kork, of hier te land *Gabbe Gabbe*, niets na Doerioens riekende, van buiten ligt-bruin.

De gebeele vrucht berst licht open in vyf deelen, die lang aan malkander hangen blyven, maar 't binnenste valt licht uit, en dan blyven vyf schuytjes over.

Zy bloeyen in December, als de vruchten ryp zyn, zo komen aan die boom groote Rupzen, of hairige Wormen, omtrent een vinger dik, geel van couleur, die de bladeren en vruchten afeeten, zo dat den boom als dan kaal staat, en met deze Wormen bedekt is; Zyn bout is mede tot timmeren gebruikelijk, en redelyk vry van den Worm.

Naam. In 't Latyn *Arbor Radulifera*. Op Maleyts *Caju Baroedan*, na 't Hitoes, Amboinees, dat is Rasp-boom, om dat ieder van de vyf deelen des vruchts een Raspe gelykt, en daar toe ook eenigzints gebruykelyk is. Op Loehoe *Safacke Sehy*, dat is in 't Maleyts *Baroedan Aleu*, of *Gember-raspe*. De *Rupze* biet in 't byzonder *Ulit Alut*, dat is *sak-Worm*, van zyn ronde gedaante.

Plaats. Dit is een boom, die weynig gevonden werd, meest op de kust van Hitoe, en tegen over op kleen Ceram.

Gebruik. Het hout van de oude stammen dient tot stylen en timmer-hout: Uyt de steekelige deelen des vruchts maakt men Raspen, om alderhande weeke wortelen, als *Gember*, *Curcuma*, &c. kleen te maken, want de natuur is deze botte Inlanders zeer dienstig, in 't verschaffen van veelderhande gereetschappen, die zy in de dagelykze huysbouding van noden hebben, en echter niet maken konnen. Dog om dat deze boom zo raar is, heeft bun de natuur nog een andere Raspe gemaakt, zynde een steen overal in Zee te vinden, en by ons elders beschreven onder de zee-gewassen, met den naam van *Fungus Saxeus*.

Voorts zyn de vette Rupzen aan den boom zittende by de Amboinezen een lekkernye, die dezelve overstropen, 't ingewand wegwerpen, aan een spit steken, braden, en zo eeten, want zy zyn zo vet als boter, dog deze kest is zo afzienlyk, datze niemant eeten zal, die daar niet aangewend is; Diergelyke plage komt jaarlyks den *Cananga*-boom mede over, als by vruchten draagt, dog diens Rupzen zyn leelyk, hairig, met swart en geel bespikkelt, en niet eetbaar; En al had men geen ander gebruik van deze *Radulifera*, zo verdiendt zy al evenwel hier plaats, om datze een byzonder voorbeeldt is van eetbare Rupzen.

*De Hondert negen en twintigste Plaat*Vertoont een Tak van de *Rasp-Boom* met zyn vruchten.

XLVII.